

«Du representerer, mann!» Minoritetsnorske strategier for stigmahåndtering

«You represent, man!» Minority-Norwegian strategies for stigma management

Monika Grønli Rosten

Forsker I, Velferdsforskningsinstituttet NOVA, OsloMet

Monika Grønli Rosten er forsker I ved NOVA seksjon for Ungdomsforskning. Hun er sosialantropolog og har doktorgrad fra Universitetet i Oslo 2015. Rosten har forsket på temaer som oppvekst og ungdomskultur, ungdomsmedvirkning, områdeløft og lokalsamfunn, kriminalitetsforebygging og vold i nære relasjoner.

moniro@oslomet.no

Monica Five Aarset

Forsker II, Velferdsforskningsinstituttet NOVA, OsloMet

Monica Five Aarset er forsker II ved NOVA, seksjon for forskning om Barndom, familie og barnevern. Hun er sosialantropolog og har doktorgrad fra Universitetet i Oslo (2015). Aarset arbeider med forskningsspørsmål i spenningsfeltet generasjon, kjønn, familie, minoritets- og majoritetsrelasjoner, og offentlige instanser.

monaar@oslomet.no

Sammendrag

I denne artikkelen utforsker vi håndtering av stigma gjennom å koble grunnleggende identifikasjons- og tilhørighetsteori til norsk integreringsforskning og -diskurs. Med fraspark i oppvekstromanen *Tante Ulrikkes vei* (Shakar 2017) reanalyserer vi datamateriale fra egne forskningsprosjekter om stigmahåndtering blant etterkommere av innvandrere i Norge. To sentrale temaer i Shakars bok – klassereise og nabolagsstigma – har også vært gjennomgangstemaer i våre studier av etableringen av familieliv (Aarset, 2015) og stedstilhørighet i overgangen fra ungdom til voksen (Rosten, 2015). I både Shakars bok og i våre datamaterialer peker det seg ut to ulike måter å håndtere stigma på; enten å forsøke å unngå å representere «de andre» gjennom å forlate den stigmatiserende kategorien en er blitt tildelt, eller å *representere* gjennom å forsøke å omdefinere den stigmatiserende kategorien og forholde seg til majoriteten som «de andre». Vi argumenterer for at disse strategiene må forstås som parallelle og gjensidig avhengige elementer i all stigmahåndtering. Vekslingen mellom dem reflekterer grunnleggende behov for å kunne definere seg som lik og forskjellig på samme tid.

Nøkkelord

utsatte nabolag, stigma, betinget tilhørighet, identitet, minoritetsnorsk

Abstract

This article explores the effects of stigma by linking identification and belonging theory to integration research. Inspired by the coming-of-age novel *Tante Ulrikkes vei* (Shakar, 2017) we reanalyse data from our research projects on stigma management among descendants of immigrants in Norway. Two central themes in Shakar's book – upward social mobility and neighbourhood stigma – have also been recurring in our studies of establishing family life (Aarset, 2015) and the transition from youth to adulthood (Rosten, 2015). In both Shakar's book and our data, two ways of dealing with stigma stand out: either trying to avoid representing «the other» by escaping the category or to *represent* by attempting to redefine the stigmatising category and relate to the majority as «the

other». We argue that these strategies must be understood as parallel and interdependent elements in all stigma management. The alternation between them reflects the basic need to be able to define oneself as similar and different simultaneously.

Keywords

vulnerable neighborhoods, stigma, conditional belonging, identity, minority Norwegian

Innledning

«Skjer a, mann? Hvor skal du a?»

«Universitetet, første dag i dag», svarte jeg. Det kom raskt.

«Såpass. Heftig da.» Han stakk underleppa frem og nikka svakt noen ganger frem og tilbake. Jeg forstod ikke helt om han var imponert eller sarkastisk.

«Du er seriøs på de greiene der, du?»

Det var min tur til å nikke.

«Du har alltid vært flink med skole og sånn.» Han strøk ti tynne fingre over ansiktet. Han så trøtt ut.

«Ja», sa jeg.

Vi tok følge bort til T-banen. Han snakka hele tida mens vi gikk. Om at han hadde fått seg jobb. Og at ekte smarthet ikke bare fantes på skolen, den ekteste, han brukte det ordet, fantes på gata.

«Dem burde hatt sånn fag om å være gatesmart på universitetet ass. Jeg hadde fått en A, jeg sverger, mann. Jeg hadde ikke trengt å lese en setning på en bok en gang. Bare tatt eksamen og naila den.»

Jeg var ikke i humør til å holde en samtale i gang, hvert fall ikke en som trakk universitetet ned i støvet langs Tante Ulrikkes vei. Jeg nikka fraværende til det han sa, men da vi gikk hver vår vei like før brua opp til senteret ropte han noe etter meg som jeg skulle ønske han ikke hadde sagt, for det festa seg litt for godt.

«Du representerer, mann!»

Tekstutdraget ovenfor er hentet fra Zeshan Shakars bestselgende roman, *Tante Ulrikkes vei* (2017, s. 176–7), om oppvekst på Stovner i Oslo tidlig på 2000-tallet. Shakars bok handler om to fiktive gutter med minoritetsnorsk bakgrunn, Mo og Jamal, og deres erfaringer med kombinasjonen av etnisk minoritetsposisjon, trang familieøkonomi og nabolagsstigma. Hver på sin måte opplever de at deres tilhørighet til det norske storsamfunnet er skjør, og underlagt betingelser som de selv ikke rår over. Samtidig har de ulike måter å håndtere andres nedvurderinger av hjemstedet deres og av «sånne som dem» på: for Mo sin del gjennom skamfull aksept og forsøk på å unngå stigma, for Jamal gjennom stolt motstand mot stigmatisering, og til dels avvisning av majoritetssamfunnet utenfor. I boka beskrives Mos opplevelse av å «smuldre opp» innvendig når han gjennom oppveksten inkorporerer de majoritetsnorske lærernes nedvurderende blikk på stovnerelvene, og som en konsekvens

av det setter han alt inn på å komme seg bort. Han drømmer tidlig om å smelte inn i massen av studenter ved universitetet på den andre siden av byen, og vil for alt i verden unngå å bli sett som en representant for hjemstedet og minoritetsbefolkningen der. Barndomsvennen Jamal, på sin side, bærer også på skam, eksempelvis over ikke å lykkes på skolen, over å være fattig og over å vokse opp i en dysfunksjonell familie. I motsetning til Mo er han ikke villig til å akseptere premissene for andres nedvurdering av hjemstedet hans som sådan. Hvis folk utenfra ikke er villige til å akseptere ham og stedet han kommer fra, så «fuck dem»; da definerer han seg gladelig ut av deres fellesskap. Jamal har gjort Tante Ulrikkes vei og folk der til en sentral del av sin identitet. Når han høylytt konstaterer «Du representerer, mann!» så innebærer det en forventning om at Mo også stolt vil representere hjemstedet og deres lokale «utlendingfellesskap» på universitetet. Skulle Mo finne på å «glemme» hvor han kommer fra, vil han være en «sviker» i Jamals øyne. Det er dette som «fester seg litt for godt» hos Mo i det de tar avskjed, den ubehagelige forventningen om «representere» og ta eierskap i den nedvurderende kategorien han opplever seg fanget i. Slik sett blir de to unge menneskers valg om å dra versus å bli, å akseptere og internalisere premissene for nedvurderende kategorisering versus å avvise eller forsøke å endre dem, to svært ulike måter å håndtere stigma på.

Denne artikkelen er basert på en nylesning av datamaterialene fra våre doktorgrads-prosjekter, sett i lys av romankarakterene Mo og Jamal fra Shakars oppvekstroman *Tante Ulrikkes vei* (heretter TUV). I våre doktoravhandlinger skriver vi om stedstilhørighet og overgangen fra ungdom til voksen i et flerkulturelt ungdomsmiljø i Groruddalen (Rosten, 2015) og etableringen av familieliv blant høyt utdannede etterkommere av pakistanske og indiske innvandrere bosatt i og rundt Oslo (Aarset, 2015). Prosjektene tar utgangspunkt i *territoriell stigmatisering* (Rosten, 2015; 2017) og opplevelsen av *betinget tilhørighet* (Aarset, 2015; 2018) i utforskningen av den potensielle sårbarheten som ligger i det å være minoritet i et samfunn hvor man i mange ulike situasjoner og sammenhenger vil kunne oppfattes som en som ikke hører helt til. Da Shakars bok kom ut to år etter at våre prosjekter var ferdigstilt, ble hans romankarakterer, Mo og Jamal, for oss et bilde på våre respektive informanter og prosjekter. Der klassereise er et tydelig likhetstrekk mellom Mo og Aarsets prosjektdeltakere, deler Jamal og Rostens prosjektdeltakere en sterk og stolt tilhørighet til nabolaget og det lokale «utlendingfellesskapet».

Gjennom denne sammenlikningsprosessen har det blitt tydeligere for oss at det å villig representere og ta eierskap i sin minoritetsposisjon og sitt flerkulturelle nabolag på den ene siden, slik Jamal gjør, versus det å forsøke å skape avstand og unngå representasjon på den andre siden, slik Mo gjør, kan forstås som to ulike, men ikke gjensidig utelukkende, håndteringsstrategier. Dette er strategier som vi gjenfant ikke bare på tvers av de to prosjektene, men også som strategier de aller fleste av informantene i prosjektene våre kontinuerlig vekslet mellom. Dermed ble Mo og Jamal også et bilde på informantenes forsøk på å passere som «norsk» i betydningen «lik majoriteten», i motsetning til når de aktivt vektla hvordan de selv eller hjemstedet deres skilte seg tydelig ut som annerledes i majoritetssamfunnet. I Shakars bok kan Mo tolkes som om han konsekvent forsøker å unngå å representere «de andre» – det vil si personer med innvandrerbakgrunn, mens Jamal snur det hele på hodet og forholder seg til majoriteten som «de andre», «de norske». Den første håndteringsstrategien – en form for *minoritetsnorsk likhetsskaping* – går altså ut på å forsøke å forlate den stigmatiserende kategorien gjennom å fremheve likhet og underkommunisere forskjell i møte med majoritetssamfunnet. Den andre – *minoritetsnorsk forskjellsskaping* – handler om å forsøke å omdefinere den stigmatiserende kategorien gjennom å vektlegge, omfavne og enda til å overdrive forskjeller mellom majoritet og minoritet, på bekostning av likhet.

I det følgende vil vi argumentere for at disse to ulike strategiene i praksis vanskelig lar seg rendyrke. For det første forutsetter de hverandre og for det andre iverksettes de av personer som i særlig stor grad opplever å være prisgitt andres kategorisering av dem, vekselvis som lik og forskjellig.

Det vi beskriver som minoritetsnorsk likhets- og forskjellsskaping foregår mot bakteppet av en opphetet offentlig debatt om vellykket og mislykket integrering av innvandrerbefolkningen i det norske samfunnet. En viktig forutsetning for å bli anerkjent som norsk samfunnsborger, er at man viser sin oppslutning om velferdsstatens dominerende normer og verdier (Rugkåsa, 2012). Disse verdiene synes i stor grad å være basert på den majoritetsnorske middelklassens levemåte og kultur (Rugkåsa, 2012; Skilbrei, 2010). For etniske minoriteter kan det fremstå som at oppadgående sosial mobilitet, altså klassereise, vil garantere dem en plass i det norske vi'et. Betingelsene for tilhørigheten til nasjonen og storsamfunnet er videre knyttet opp mot bestemte forståelser av hva som symboliserer vellykket (og dermed også underforstått mislykket) integrering, og i forlengelsene av dette hvem som utgjør de gode og dårlige minoritetene (jf. Gilliam, 2022). Denne logikken innebærer for eksempel at du som leser, basert på det korte tekstutdraget gjengitt innledningsvis, og gitt at du er kjent med den norske innvandrings- og integreringsdiskursen, raskt vil kunne danne deg et bilde av Mo som «velintegrert» og Jamal som en som potensielt kan «falle utenfor» og få problemer med rus og kriminalitet.

Utenforskap, eller mislykket integrering om man vil, er det som truer i kulissene når minoritetsungdom faller fra i videregående skole (Sletten et al., 2021), roter seg bort i rus og kriminalitet (Sandberg & Pedersen, 2006), erfarer diskriminering og rasisme (Friberg, 2021), radikaliseres (Vestel, 2016) eller nektes å delta i samfunnet av sine nærmeste (Smette et al., 2021). I såkalt «utsatte nabolag» eller «utsatte byområder» på Oslo Øst (By- og levekårsutvalget, 2020), med opphoping av sosiale utfordringer og etnisk segregering, antas ungdommen å være særlig sårbar for den slags (Lid et al., 2023). Andres tilskrivning av utenforskap er imidlertid ikke det samme som at den det gjelder føler seg stigmatisert eller ekskludert. Det å «stå utenfor» sammen med andre kan tvert imot bidra til inkludering i alternative fellesskap hvor sterke lojalitetsbånd dannes. Det å være velintegrert i majoritets-samfunnet i andres øyne er heller ingen garanti for opplevelsen av tilhørighet og anerkjennelse. Her kan også Mo og Jamal tjene som eksempler, og vi skal komme tilbake til dette poenget i analysen av vårt eget materiale.

Fra majoritets- og velferdsstatsperspektiv vurderes graden av integrering ofte innenfor avgrensede samfunnsarenaer som utdanning, arbeidsmarked eller boligmarked. Det å innta rollen som en idealminoritetsfigur ut fra den typen kriterier, eksempelvis i form av å ha høyere utdanning eller et høystatusyrke, kan forstås som en destigmatiseringsstrategi, et forsøk på å bli anerkjent som tilhørende og dermed lik (Hackl, 2020). Det som imidlertid glipper med en slik tilnærming, er hvordan tilhørighet innebærer noe større og mer grunnleggende enn det som kan måles stykkevis i form av samfunnsdeltakelse. Menneskers liv lever ikke i adskilte bokser, og opplevelser, fortolkninger og konsekvenser flettes sammen både over tid og på tvers av ulike kontekster og arenaer. Stigmatisering opptrer også ofte i flere lag, og sammensatte erfaringer med å skille seg ut i negativ forstand, å bli oppfattet som mindre verdt eller som en som ikke hører helt til, kan sette seg i kroppen som en eksistensiell usikkerhet som vanskelig lar seg måle. I denne artikkelen vil vi derfor undersøke hvordan informantene i våre forskningsprosjekter håndterte det å bli utsatt for nedvurderende og ekskluderende kategorisering fra omgivelsene, nærmere bestemt hvordan og i hvilke sammenhenger de velger å representere disse kategoriene – eller snarere forsøker å unnslipe dem.

Minoritetsposisjon, stigma og motstridende mål

Med utgangspunkt i grunnleggende identifikasjons- og tilhørighetsteori (Barth, 1969; Hage, 2010; Jenkins, 2008; Yuval-Davis, 2006) blir vårt teoretiske bidrag i denne artikkelen å koble teorier om stigma (Goffman, 1963) til norsk integreringsforskning og -diskurs. Sosiale grenser mellom etnisk majoritet og minoritet opprettholdes, forsterkes eller brytes ned blant annet gjennom stigmatisering og de utsattes ulike måter å håndtere den på. I den sammenhengen spiller den velferdsambisjose staten (Rugkåsa, 2012; Vike, 2017) også en viktig rolle, både som en tilrettelegger for og en beskytter mot stigmatisering. En av de viktigste innsiktene fra Fredrik Barths introduksjon i *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) kan oppsummeres med at etniske grenser først og fremst utgjør sosiale fremfor kulturelle grenser. Slike grenser opprettholdes blant annet gjennom at gruppene begrenser samhandling og på begge sider vedlikeholder stereotypier om hverandre (Eriksen, 2013). Denne gjensidige stereotypiseringen foregår gjennom henholdsvis individers og gruppers selv-identifikasjon og tilskrivning av identitet fra andre. Når man studerer etnisk grensedragning på tvers av skjeve maktposisjoner, som her i denne artikkelen mellom minoritet og majoritet i den norske velferdsstaten, blir det særlig viktig å utforske i hvilken grad det er samsvar mellom selv-identifikasjon og andres kategorisering (Friberg, 2021; Jenkins, 2008).

Erving Goffmans (1963) teorier om stigma omhandler menneskers håndtering av det å bli utsatt for stereotyp og diskrediterende klassifisering fra andre. Goffman legger til grunn at stigma er en relasjon mellom en bestemt egenskap og en stereotypi. Mens stereotypien kan endres, vil egenskapen den kobles til ofte være satt og utenfor den stigmatisertes kontroll. Man kan for eksempel ikke endre melaninnivå i huden, og man kan bare i begrenset grad erstatte manglende armer og bein. Navn, religion og kroppsliggjort klassetilhørighet er eksempler på egenskaper som til dels kan endres, men da ofte ved hjelp av betydelig innsats fra den som søker å unngå stigma. I motsetning til hudfargen som egenskap kan stereotypier som knyttes til hudfarge, og ikke minst sosiale koder for hvem som kan stigmatisere hvem basert på hudfarge, endre seg over tid, for eksempel i takt med demografiske og kulturelle endringer.

I Goffmans ånd har stigmaforskningen gjerne satt søkelys på hvordan den eller de som stigmatiseres håndterer stigmaet i dialog med sine sosiale omgivelser gjennom å forsøke å skjule eller underkommunisere det som leder til stigmaet (se for øvrig Kusow, 2004). På den måten kan man forsøke å passere som mest mulig «normal», men likevel ikke oppnå fullstendig anerkjennelse fra omverdenen. Sagt på en annen måte beskriver forskningen hvordan den stigmatiserte på ulike måter forsøker å unngå representasjon gjennom å distansere seg fra stereotypiene fremfor å motbevise, forsøke å endre, eller ganske enkelt ignorere dem. Dette har også sammenheng med at stigma tradisjonelt er blitt forstått som noe som kan endres gjennom å hjelpe den stigmatiserte å finne frem til bedre håndteringsstrategier, eller alternativt ved å drive målrettede bevisstgjøringskampanjer på samfunnsnivå (Tyler & Slater, 2018). Dermed adresseres i mindre grad strukturelle forhold og de politiske prosessene hvor stigmatiseringen har en funksjon. Et eksempel er hvordan stigma knyttet til manglende integrering kan forstås som en form for neoliberal styring av innvandrerbefolkningen (ibid.).

For mange minoritetsnorske unge, og kanskje spesielt for unge menn i utsatte nabolag, opptrer stigma i flere lag, som når de opplever å være fra feil sted i kombinasjon med å ha feil hudfarge, feil religion, være menn på feil måte – med andre ord en form for interseksjonell stigmatisering (Turan et al., 2019). I sine komparative analyser av marginaliseringsprosesser i det som gjerne oppfattes som «problemområder» i forstedene i Chicago og Paris viser Wacquant (2008) hvordan diskursene rundt sted – både «nedenfra» i

dagligdagse interaksjoner og «ovenfra» gjennom beskrivelsene til journalister, politikere og byråkrater – effektivt bidrar til en kollektiv opplevelse av uverdighet og skam blant beboerne. Denne spesifikke formen for nabolagsnedvurdering settes i sammenheng med klasse- og fattigdomsstigma, men også med kollektiv stigmatisering knyttet til rase, etnisitet og religion. Wacquants teoretisering rundt slik 'territoriell stigmatisering' (2008) er inspirert av Goffmans stigmatologi (1963), men bygger samtidig på Bourdieus teorier om symbolsk makt (1991), altså makten til å endre verden gjennom å endre folks måter å oppfatte den på. Videre skiller Wacquant mellom marginaliseringens sosiale og mentale strukturer (2008, s. 197), altså mellom objektive sosiale forskjeller og de mer subjektive opplevelsene folk har av sine sosiale posisjoner og muligheter i samfunnet.

Rasialisering forstått som en spesifikk form for nedsettende kategorisering beskrives hos Hage (2010) som en type stigmaerfaring som forårsaker en dobbel frykt hos den utsatte. På den ene siden blir man redd for å ikke å anerkjennes som lik som andre, og på den andre siden blir man redd for å ikke å bli anerkjent for sin forskjellighet. Hage benytter Spinozas begrep *vacillation*, det å strekke seg etter noe som står i motsetning til hverandre, når han beskriver det å kunne veksle mellom å være lik og unik som et grunnleggende menneskelig behov. Ubehaget det rasialiserte subjektet føler, handler om opplevelsen av å stadig bli nektet muligheten til denne vekslingen, og dermed bli fanget i den ene eller den andre posisjonen (s. 117). Hage bruker begrepet misinterpellasjon om den spesifikke erfaringen av å først få inntrykk av at du tilhører fellesskapet på lik linje med andre, for så å bli skilt ut, partikularisert, på en negativ måte og ekskludert fra vi'et.

Det vi i denne artikkelen refererer til som to ulike strategier for å håndtere stigma – hvor man enten velger å representere annerledesheten eller snarere forsøker å unngå (minoritets) representasjon – bygger nettopp på en slik forståelse av sosial identifikasjon. Som minoritetsperson vil du i ulike situasjoner og sammenhenger både ha behov for å gli sømløst inn i det store fellesskapet, og for å bli anerkjent for din partikularitet – din «annerledeshet». Vekslingen mellom disse posisjonene vil nødvendigvis være noe du ønsker å kunne kontrollere selv, bevisst og ubevisst, impulsivt eller mer gjennomtenkt, ut fra hva slags situasjon du befinner deg i og de rammene den setter. Selv som antropologer med hang til kompleksitet, vil vi ofte fremstille informantene i prosjektene våre i mer rendyrket form, slik at de, i likhet med Mo og Jamal, blir lettere å «tenke med». I virkeligheten er folks håndteringsstrategier rotete og uforutsigbare, all den tid de veksler og vinger mellom partikulære og universelle aspirasjoner. Det er denne kontinuerlige vekslingen mellom forskjellsskaping og likhetsskaping vi vil utforske når vi i det følgende diskuterer klassereise og nabolagspatriotisme i lys av stigmahåndtering.

Minoritetsnorsk likhets- og forskjellsskaping i to studier

Aarset sitt doktorgradsprosjekt omhandler tilhørighet, klassereise og familieliv blant etterkommere av innvandrere, og er basert på etnografisk feltarbeid utført i 2010–2012 blant 20 par og familier med pakistansk eller indisk familiebakgrunn i Oslo og omegn. Datamaterialet ble innhentet gjennom å tilbringe tid med familiene i hverdagslige situasjoner samt gjennom parintervjuer og livshistorieintervjuer med enkeltpersoner. Deltakerne var under datainnsamlingen mellom 30 og 40 år og hadde vært gift og hatt barn i flere år. De hadde også til felles at de hadde giftet seg relativt unge, mens de fortsatt bodde hjemme hos foreldrene. Studien konsentrerte seg om par der en eller begge har utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, eksempelvis som leger, tannleger, it-konsulenter, forskere, lærere, journalister og sykepleiere. Basert på en pragmatisk tilnærming til sosiale klasser, hvor klasseposisjon eller -aspirasjon er basert på utdanningsnivå og yrke, kan de sies å

tilhøre en fremvoksende norsk middelklasse. Aarset (2006) gjorde også et ettårig feltarbeid tilknyttet to muslimske ungdoms- og studentorganisasjoner i Oslo i 1999, hvorav enkelte av deltakerne også deltok i doktorgradsprosjektet. Det vil si at den samme generasjonen er fulgt over mange år og gjennom flere livsfaser.

Der Aarsets studie undersøker klassereise gjennom personsentrert etnografi, utforsker Rosten stedstilhørighet og nabolagspatriotisme gjennom etnografiske studier i et flerkulturelt ungdomsmiljø. Rostens studie er basert på feltarbeid utført i 2011–2012 blant ungdom og unge voksne på Furuset i Groruddalen. Doktorgradsmaterialet ble produsert gjennom kvalitative forskningsintervjuer og langvarig deltakende observasjon på lokale arenaer som fritidsklubben, idrettslaget, skolen og kjøpesenteret, eller gjennom å være med lokale unge voksne ut på studiesteder, moskeer eller kulturarenaer i andre deler av byen. Deltakerne i studien var personer og grupper av personer som engasjerte seg i lokalmiljøet som en arena for lønnsarbeid, frivillig arbeid eller organiserte fritidsaktiviteter, og som gjorde felles kamp av sin motstand mot stigmatiseringen av nabolaget.

De eldste blant deltakerne i Rostens studie var ungdomsarbeidere i midten av trettiårene, altså jevngamle med Aarsets informanter, mens de yngste var brukere av lokale fritidsaktiviteter helt ned i barneskolealder. Sammenliknet med deltakerne i Aarsets studie utgjorde Rostens informanter altså en mer sammensatt gruppe aldersmessig, men også med tanke på familiebakgrunn, ressurser, interesser og ambisjoner for samfunnsdeltakelse og sosial mobilitet. En annen viktig forskjell mellom deltakerne i de to doktorgradsstudiene er at mens Aarsets deltakere allerede hadde fullført studier og etablert familie, stod de fleste av Rostens deltakere på terskelen til et etablert voksenliv. I etterkant har Rosten vært involvert i flere ulike forskningsprosjekter som har involvert både tidligere informanter og nye ungdomsgenerasjoner i det samme nabolaget (Lid et al., 2022; Rosten & Tolstad, 2021), og har på denne måten fulgt stedet og ungdomsmiljøene der over flere tiår og frem til dags dato.

Å unnsnippe representasjon gjennom klassereise?

Aarsets doktorgradsprosjekt diskuterer sosial mobilitet og tilhørighet i minoritetsfamilier. Deltakerne i studien har på mange måter oppnådd det Mo i TUV aspirerer mot der han er på vei til sin første dag på universitetet. De har gjennomført en klassereise i den forstand at de hadde tatt høyere utdanning og oppnådd middelklassestatus mens foreldrene deres i all hovedsak hadde et lavere utdanningsnivå enn dem selv og hadde tilhørt arbeiderklassen i Norge.¹ Selv om det var enkelte som hadde vokst opp i områder med få andre minoritetsfamilier, hadde de fleste i Aarsets materiale vokst opp i områder med en høy minoritetsandel, som for eksempel Groruddalen. Etter endt utdanning og etter at de hadde giftet seg, flyttet flere til mer typiske middelklassestrøk, enten på Oslos vestkant eller i forsteder til Oslo. Basert på den norske integreringsdiskursens vokabular kan de med andre ord sies å tilhøre «de vellykket integrerte».

Der Mos reise (i både bokstavelig og overført betydning) beskrives som en slags flukt for å unnsnippe stigma, er de klassereisene som personene i Aarsets materiale gjennomfører, mer sammensatte. De bar med seg erfaringer med diskriminering, rasisme og opplevelser av å ikke bli anerkjent som norsk eller som «norsk nok» i oppveksten. Dette hadde vært med på å skape en forståelse av at hvis de skulle oppnå de samme godene som majoritetsnorske og bli anerkjent som tilhørende, måtte de være ekstra gode, ekstra flinke. Og her stod det å ta høyere utdanning sentralt.

1 Samtidig er det et viktig poeng at mange hadde foreldre som tilhørte midtsjiktet i sine hjemland, og at opplevelsen av klasseposisjon dermed er mer sammensatt (Aarset, 2015).

Det blir likevel feil å fremstille det som om det å unnslippe stigma gjennom individuell likhetsskaping var den eneste eller den avgjørende motivasjonen for oppadgående sosial mobilitet. For mange av foreldrene deres hadde nettopp sosial mobilitet vært en viktig del av målsetningen med å komme til Norge. Det å ta høyere utdanning og jobbe i middelklassesykker kan dermed delvis også forstås som resultat av en kollektiv familie- og migrasjonsstrategi. Samtidig var det flere av informantene som også pekte på hvordan det å ta høyere utdanning var en inngangsport til økt selvbestemmelse og selvstendighet overfor foreldre og familie. Her som i livet ellers er slike erfaringer og motivasjoner vevd sammen og kan ikke enkelt skilles fra hverandre.

I TUV blir det etter hvert tydelig at Mos «flukt» til Blindern ikke frigjør ham fra stigma og opplevelsen av en betinget tilhørighet. Vi kan si at Mo kjøpte premisset om at oppadgående sosial mobilitet skulle gi innpass i fellesskapet, men at han opplevde at det ikke stemte – at han fremdeles skilte seg ut og representerte «de andre». Sagt med andre ord erfarer Mo smerten som følger av det Hage (2010) beskriver som misinterpellasjon. Deltakerne i Aarset sin studie beskrev også liknende misinterpellasjonserfaringer. Det var ikke noe de sa at de kjente på hele tiden, men det var snarere snakk om en underliggende beredskap og visshet om at dette var noe de kunne møte på. Det var situasjoner der grensene for hvem som tilhørte og ikke tilhørte det nasjonale fellesskapet fremstod som klare og lite tøybare, og hvor de på tross av å være «vellykket integrert» opplevde å bli plassert på utsiden av det norske fellesskapet. Det kunne være mindre alvorlige situasjoner og hendelser, men én svært dramatisk hendelse som ble trukket frem var terrorangrepet 22. juli 2011. I timene før gjerningsmannens identitet ble gjort kjent, trodde «alle» at det var muslimske terrorister som stod bak. Grensene for hvem som tilhørte og ikke tilhørte det norske fellesskapet fremstod i disse timene som krystallklare. Dette gjaldt ikke bare for muslimer, men også for hinduer og sikher med indisk familiebakgrunn. Slike misinterpellasjonserfaringer er med på å understreke at tilhørigheten til det norske fellesskapet er betinget – og at minoritetene ikke selv sitter med kontrollen over disse betingelsene (Aarset, 2018).

For minoritetsnorske handler sosial mobilitet ikke bare om endring av sosial klasse, men om et samspill mellom klasse, rasialisering og nasjonal tilhørighet. All den tid middelklassetilhørighet, norskhet og hvithet assosieres med hverandre innebærer oppadgående sosial mobilitet å bevege seg inn på arenaer hvor de som personer med synlig minoritetsbakgrunn vil skille seg ut (Orupabo, 2010; Rugkåsa, 2012; Aarset, 2018). Å gjennomføre en klassereise visker med andre ord ikke ut «annerledesheten» eller stigmaet. Den oppadgående sosiale mobiliteten og inntreden i middelklassen medførte ikke nødvendigvis at de unnslopp det å representere «de andre». Nettopp fordi de var de eneste eller få med synlig minoritetsbakgrunn på mange arenaer, for eksempel nabolaget eller arbeidsplassen, opplevde flere at de ble sett på som representanter for kategorien innvandrere/utlendinger/de andre og at de ble stilt til ansvar for hva andre som ble plassert i samme kategori gjorde. De beskrev også opplevelser av å sitte med et ekstra ansvar for hvordan de selv oppførte seg, fordi dette ville kunne ha betydning for hvordan andre minoritetsnorske igjen ville bli oppfattet. En av mennene med pakistansk familiebakgrunn uttrykte det slik:

Vi er den eneste mørkhudede familien i området og derfor representerte vi alle de andre. Jeg føler ... at jeg i alle ting jeg gjør så representerer jeg alle de andre.

Det kunne derfor bli maktpåliggende å vise at de ikke levde opp til kulturelle stereotyper om «de problematiske andre», men at de derimot var gode borgere, gode arbeidstakere, gode naboer og gode foreldre. Når de ikke unnslopp det å representere minoriteten, skulle

de i hvert fall representere «de vellykkede integrerte» (se også Gilliam, 2022). Dette ble for eksempel gjort gjennom å fremheve likhet og underkommunisere forskjell i møte med majoritetsnorske. Enkelte beskrev det som ekstra viktig at de – nettopp fordi de var i en minoritetsposisjon – hadde en velstelt hage med nyklippet plen, var aktive i foreldreutvalget på skolen og passet på at barna snakket norsk uten aksent og gjorde det godt på skolen.

En mulig konsekvens av en slik likhetsskapende strategi er at den kan bidra til å opprettholde et symbolsk skille mellom «de vellykket integrerte» og «de problematiske andre», og derigjennom legitimere utestengelsen av «de problematiske andre» (Gilliam, 2022). Enkelte av deltakerne i Aarsets studie ga uttrykk for at de var smertefullt bevisst nettopp hvordan deres egen inkludering og «vellykkethet» kunne innebære, og dels hvile på, utestengelse av andre. Det tydeligste – og kanskje mest ekstreme – eksemplet på dette var en lege som beskrev alle de ekstra tingene han måtte tenke på i arbeidshverdagen fordi han hadde minoritetsbakgrunn (se også Aarset, 2018). Han fortalte at hvis han hadde en «utenlandsk pasient» som luktet «curry, olje og vondt», så ville lukten bli hengende igjen i rommet og neste (majoritetsnorske) pasient ville tro at lukten stammet fra ham. Derfor hendte det at han plasserte pasienter med «mørk hud» i et annet kontor enn de (majoritetsnorske) pasientene som kom etter. Han forsøkte med andre ord å løsrive seg fra stigma og å unngå å representere det negative – den dårlige minoriteten – ved å fysisk plassere «kilden» til stigma i et annet rom. Han forklarte at han syntes det var vanskelig å snakke om dette og at han skammet seg fordi han visste at det var «galt og rasistisk» av ham å håndtere det på den måten, men at han ikke orket at alle assosiasjonene som fulgte med, skulle knyttes til ham. Dette forteller oss noe om opplevelsen av rammene for den betingede tilhørigheten: som enkeltpersoner kan man oppfylle betingelsene som er satt for å inkluderes – for å få tilhøre, samtidig som stereotypien om gruppen opprettholdes (se også Engebriksen & Fuglerud, 2009, s. 22). Den individuelle likhetsskapende strategien kan med andre ord bidra til å sementere og opprettholde forskjeller på gruppenivå.

Å representere som nabolagspatriot?

Rostens doktorgradsprosjekt (2015) tematiserer ungdom og unge voksnes stigma- og steds-håndtering på Furuset, et nabolag i Groruddalen som har mye til felles med det som beskrives i Shakars bok. Flesteparten av Rostens informanter tilbrakte store deler av tiden sin på Furuset, og vektla tilhørigheten til hjemstedet som en viktig del av deres identitet. I motsetning til Mo, og i likhet med Jamal, nektet ungdommene og ungdomsarbeiderne i Rostens studie å akseptere den nedlatende vurderingen av hjemstedet deres utenfra. Deres motstandspraksiser kan i denne sammenhengen forstås som en form for minoritetsnorsk forskjellsskaping – som det å respondere på stigma gjennom å vektlegge, omfavne og i noen sammenhenger overdrive forskjell på bekostning av likhet i møte med majoritetssamfunnet. Den vanligste formen for strategisk representasjon i møte med territoriell stigmatisering var å kollektivt engasjere seg i å motbevise nedvurderende stereotyper (Rosten, 2012; 2015). Her brukte ungdommene og ungdomsarbeiderne kommunikasjonsformer og retorikk som ga et mer nyansert bilde av lokalsamfunnet. For ungdomsarbeidernes del innebar dette omdømmearbeidet også å jobbe for å endre de faktiske forholdene som stereotypiene fikk sin næring fra lokalt. De så for eksempel på det som sin oppgave å bekjempe ungdomskriminalitet, å bøte på fattigdomsproblematikk og å dempe majoritetsnorsk fraflytting.

Den territorielle stigmatiseringen av Furuset og Groruddalen bidrar altså, da som nå, til at unge som vokser opp der ufrivillig bærer med seg vissheten om andres nedvurdering, uten nødvendigvis å internalisere den (Rosten, 2017). Ungdomsmiljøet Rosten beskriver i doktorgradsprosjektet var preget av kollektiv bevissthet rundt opplevelsen av at Furuset

hadde et ufortjent dårlig rykte, og at de unge viste sterk vilje til å representere hjemstedet utad. «Furuset er verdens beste sted å vokse opp», fikk Rosten stadig høre, gjerne etterfulgt av et trassig «og jeg kommer *aldri* til å flytte herfra». Nedvurderende kategorier som «innvandrergetto», «trangboddhet» og «fattigdom» ble her omdefinert til en styrke, både kollektivt og mer personlig. Gjennomgangstonen de unge imellom var at nettopp slike delte erfaringer med å vokse opp med «hele verden utenfor stuedøra», «unger overalt» og «folk som stiller opp for hverandre uansett» var det som gjorde dem og nabolaget deres til det de og stedet var. «Utlending» ble også brukt som en hedersbetegnelse og et symbol på deres erfaringsfellesskap. På denne måten forsøkte de å ta tilbake kontrollen over de trange kategoriene de opplevde å ha blitt plassert i av utenforstående, eksempelvis politikere og journalister.

Både i Shakars bok og Rostens avhandling kobles stigma og steds- og identitetshåndtering til hiphop-sjangeren, hvor tradisjonen har vært å tillegge eget nabolag og lokale flerkulturelle ungdomsfellesskap en sentral og nostalgisk verdi, som et bolverk mot «haterne» der ute. Selv om hiphop etter hvert har blitt allemannseie som kulturell eksportvare, så forhindrer ikke det unge groruddøler fra å føle et spesielt eierskap til denne musikktradisjonen. Hiphop springer jo nettopp ut av amerikansk urban ungdoms delte erfaringer med det å bli tildelt en plass langt ned på samfunnets rangstige, med utgangspunkt både i hvem de er og hvor de bor (George, 2007). Når lokale rappere under nabolagskonserter på Oslo Øst roper ut sine respektive stedsnavn, etterfulgt av lokal ungdoms taktfaste «[engelsk] Represent! Represent!», er responsen ment som et uttrykk for nabolagsstolthet, en form for trassig (mot)representasjon i møte med nedvurdering utenfra (Rosten, 2015). Selv om mange groruddøler forblir en del av denne lokale kollektive mot-kulturen langt inn i voksenlivet, må den også sies å være et utpreget ungdomsfenomen. Ungdom lever gjerne mer nabolagsorienterte liv, gjennom skole, venner og fritidsaktiviteter, samtidig som de går gjennom en livsfase hvor de skal finne ut av hvem de er i relasjon til verden rundt seg.

Som vi har vært inne på tidligere, har stigmaforskningen i liten grad lagt undersøkt stigma som noe som i seg selv er omstridt, i endring, og som involverte aktører kan ha ulike forståelser av og kriterier knyttet til (Kusow, 2004; Tyler & Slater, 2018). I stedet har man konsentrert seg om å utforske enkeltpersoners og gruppers håndtering av et stigma som nærmest tas for gitt. Goffman påpeker imidlertid selv (1963, s. 6) at det finnes situasjoner hvor den eller de som normativt sett oppfattes som stigmatiserte, selv oppfatter situasjonen stikk motsatt, altså som at det er de som regnes som «normale» som i virkeligheten er de stigmatiserte, de som sees ned på (se f.eks. Kusow, 2004). Når du vokser opp i et nabolag hvor det å ha minoritetsbakgrunn har blitt normen, og erfarer diskriminering og rasisme i storsamfunnet med det utgangspunktet, vil opplevelsen av stigma nødvendigvis oppleves og håndteres annerledes enn om du er det eneste barnet med brun hud i klasserommet og nabolaget. Som minoritet nasjonalt, men majoritet lokalt vil du oftere være i posisjon til å «flippe» stigmaet, det vil si til å omdefinere det som gjør deg annerledes i andres øyne til en styrke. En av ungdomsarbeiderne i Rostens materiale fortalte om den berusende følelsen da han på ungdomsskolen begynte å merke endringen i klasserommet, når skjellsord som «pakkis» og «jævla svarting» gradvis ble erstattet med «potet», og «gora» (på hindi/urdu «hvit gutt/mann»). Fenomenet 'stigmareversering' (stigma reversal) (Killian, 1985, Kusow, 2004) er et godt begrep på denne «flippingen» av spilleregler og definisjonsmakt, her altså som et resultat av demografisk endring.

En særegen form for stigmareversering som var relativt utbredt blant Furusets tenåringsgutter under Rostens feltarbeid, var det hun beskriver som «getto-lek» (2017). I motsetning til å forsøke å motbevise ideen om den «farlige innvandrergettoen», innebærer

denne leken nettopp å blåse opp og forsterke, ja nærmest smykke seg med det som bidrar til stigma gjennom 'hyperbolsk eierskap' (hyperbolic claiming) (Wacquant et al., 2014, s. 1276). Gjennom denne formen for representasjon tar man eierskap også i de negative stereotypene, og bidrar dermed til å forsterke dem. Rosten beskriver for eksempel hvordan tenåringsguttene som gruppe spilte på nabolagets rykte som «et farlig gangstersted» når de med jevne mellomrom deltok i masseslagsmål med ungdom fra andre nabolag, ofte med påfølgende medieoppmerksomhet. Denne alternative måten å «flippe stigmaet» på, ved å dyrke de negative stereotypene, bidro samtidig til å undergrave alt det andre arbeidet som lokal ungdom i samme periode la ned for å vise Furuset fra en mer positiv side. Da kunne interne konflikter blusse opp, eksempelvis når ungdomsarbeidere og bekymrede eldre søsken kjørte etter slåsskjempene i bil for å hindre dem fra å utsette seg selv eller andre for fare og sette Furuset i et dårlig lys. I kombinasjon med svake skoleresultater, manglende fremtidstro og et ønske om å tjene raske penger visste de at voldsbruken kunne lede guttene inn i mer permanent utenforskap.

Sårheten over å føle seg stigmatisert og tilsidesatt som minoritet kan gjenkjennes på ulike skalanivåer og innenfor ulike overlappende fellesskap. Opplevelsen av skjebnefellesskap kan oppstå i et ungdomsmiljø i Groruddalen så vel som innenfor den globale hip-hop-nasjonen (George, 2007), blant svarte minoriteter i det globale nord (Gilroy, 1993), og minoritetsnorsk muslimsk ungdom (Jacobsen, 2011). Når slike alternative fellesskap etableres i motsetning til en majoritet med definisjonsmakt, begynner også prosessene med å redefinere seg selv. Problemet med slike fellesskap kan være at de så til de grader eksisterer på andres premisser, og da ofte gjennom andres nedsettende kategorisering. Dermed er det også lett å bli fanget i motstanden på en måte som innskrenker ens erfaringshorisont og mulighetsrom for sosial mobilitet. Mer grunnleggende innskrenker det den enkeltes mulighet til å definere seg selv etter eget valg. Å rendyrke representasjon som strategi på denne måten kan dermed resultere i at man blir fanget i et vrengebilde av en kategori som vanskelig lar seg endre. Gjennom deres særegne form for forskjellsskaping, risikerte en del av de unge mennene i Rostens studie å låse seg selv og hverandre fast i andres kategorier, i det ene øyeblikket som stolte «gangstere» i «hovedstaden til B-gjengen», og i det andre som «fattig utlending» og «underdog» i det norske samfunnet.

Lik og forskjellig – «Kan man ikke være begge deler?»

I TUV fremstilles Mo og Jamal nærmest som personifiseringer av ønsket om å passe inn versus å melde seg ut av det nasjonale fellesskapet. Mye av bokas appell ligger kanskje nettopp her, i at karakterene presenteres i så tydelig kontrast til hverandre, på tross av at de, i all sin kompleksitet, strever med mye av det samme. Zeshan Shakar, bokas forfatter, har selv gjort en klassereise fra arbeiderklasseoppvekst på Stovner til å bli forfatter og statsviter ansatt i Oslo rådhus. Han har i flere sammenhenger påpekt at folk ofte tar for gitt at han «er» Mo, og til det har han svart med å stille spørsmålet «Kan man ikke være begge deler?» (Schultz, 2018) – altså både Mo og Jamal. Forfatterens poeng kan forstås retorisk ettersom det ikke er mulig å gå gjennom livet og rendyrke enten likhetsskaping eller forskjellsskaping i møte med majoriteten. På et mer overordnet nivå kan man jo også stille spørsmål om hvorvidt det er mulig å kombinere universelle og partikulære aspirasjoner, og på den måten oppnå anerkjennelse for å være *både* lik og forskjellig. Vår egen forskning viser i alle fall at rendyrking av likhets- eller forskjellsskaping ikke fungerer som strategier for håndtering av stigma.

Klassereisen beskrives ofte som et individuelt – og ensomt – prosjekt (Skilbrei, 2010). Aarsets materiale viser imidlertid at den sosiale mobiliteten deltakerne i hennes prosjekt

hadde gjennomført, handler om mer enn individuell likhetsskaping. Som vi har vært inne på kan den sosiale mobiliteten dels forstås som et kollektivt prosjekt hvor foreldre og storfamilie er sentrale deltakere, og dels som et prosjekt hvor paret sammen etablerer andre hverdagsliv og foreldrepraksiser enn de selv har vokst opp med (se også Smette & Aarset, 2024; Aarset, 2020). En del hadde venner som var i tilsvarende posisjon som dem selv, noe som også bidro til en utvidelse av hva det å være middelklasse i Norge innebærer. Det å dra, i betydningen å gjennomføre en klassereise, kan være med på å gjøre handlingsrommet større – også for andre enn en selv. Tilhørigheten til den første generasjonen av etterkommere i utdanning og arbeidsliv – og i den forstand til et klassereisefellesskap, var for flere av deltakerne i Aarsets studie en sentral del av deres selvforståelse og selvpresentasjon. Når de snakket om livene sine brukte mange begreper som «vår generasjon», «vi» og «oss i andregenerasjon». De brukte disse betegnelser for å plassere seg i en posisjon mellom foreldregenerasjonen og yngre generasjoner, men også mellom «innvandrere» og det norske storsamfunnet (se også Jacobsen, 2011; Smette & Aarset, 2024).

Et annet viktig aspekt ved deres selvforståelse som generasjonsfellesskap var viktigheten av å «bygge bro» og «gi noe tilbake» til foreldre og familie, men også til et større minoritetsfellesskap. Flere snakket om det å skulle «brøyte vei for de som kommer etter» – enten det var snakk om yngre søsken, egne barn, eller minoritetsungdom generelt. I dette lå det også en stolthet over hva de hadde oppnådd. I studietiden hadde flere i Aarsets materiale vært med på å starte opp eller drifte studentorganisasjoner basert på religiøs eller etnisk bakgrunn, hvor et sentralt poeng – i tillegg til å ta del i et fellesskap med andre med liknende erfaringer – var å arbeide for at flere med minoritetsbakgrunn skulle ta høyere utdanning. Som voksne var enkelte aktive i religiøse organisasjoner eller andre former for frivillige organisasjoner, hvor det å jobbe for gode oppvekstvilkår for barn og unge med minoritetsbakgrunn stod sentralt. Flere ga også uttrykk for at mulighetsrommet for å veksle mellom likhets- og forskjellsskaping ble større etter hvert som de ble eldre og tryggere på seg selv og sin posisjon i samfunnet. Det var med på å gjøre det lettere å utvide handlingsrommet både for seg og for andre gjennom å utfordre stereotypier. Flere var for eksempel opptatt av å gjøre det å være muslim, sikh eller hindu og ha foreldre med bakgrunn fra et annet land – og samtidig være norsk, til noe som ble sett på som naturlig. Det kunne handle om å invitere venner med majoritetsnorsk bakgrunn på *iftar* (måltid som bryter fasten under ramadan) eller på *diwali* (hinduistisk høytid) – eller å melde seg inn i tur- eller idrettsforeninger og jobbe for å få andre synlige minoriteter til å delta der – både med og uten hijab, turban og langt skjegg. Samtidig beskrev deltakerne hvordan opplevelser med tilhørighet og utenforskap – og arbeidet med å balansere likhet og forskjell – ble aktualisert på nye måter gjennom å selv være foreldre og gjennom bekymring for at også deres barns tilhørighet til storsamfunnet skulle være betinget av majoritetens anerkjennelse (Aarset et al., 2021).

Den kollektive nabolagsrepresentasjonen som beskrives i Rostens studie, må i likhet med klassereisen forstås i et livsfaseperspektiv. Ungdomstiden er for mange den livsfasen hvor representasjon og spørsmålet om hvem man vil være eller ikke være – og ikke minst *være med* – fremstår som mest avgjørende. Den kollektive motstanden mot nabolagsstigma blir mer prekær i denne livsfasen også fordi unge mennesker gjerne reagerer sterkere på det som oppleves som urettferdig. Når du har vokst opp i et nabolag hvor det å ha minoritetsnorsk bakgrunn er normen, kan møtet med verden utenfor være en skjellsettende opplevelse. Den gryende bevisstheten om storsamfunnets opprettholdelse av sosiale forskjeller og stigma ble i Rostens datamateriale tematisert når deltakerne i studien beskrev sitt første møte med videregående skole eller universiteter og høyskoler. Disse erfaringene utenfor lokalsamfunnet spilte inn når de samme personene som unge voksne engasjerte seg i lokalt

ungdomsarbeid. De var på den ene siden opptatte av å utfordre de lokale ungdommenes til tider stereotype forestillinger om norske folk utenfor Furuset. På den andre siden ville de bidra til å gjøre ungdommene bedre rustet til å møte fordommer og forskjellsbehandling når de etter hvert skulle utvide sin radius.

Furusetungdommens kollektive selv-identifikasjon som «utlendinger» var av den grunn et tilbakevendende diskusjonstema blant ungdomsarbeiderne på den lokale fritidsklubben. Samtlige av de ansatte var oppvokst i nærheten av Furuset, med minst én forelder fra et land utenfor Europa. Fritidsklubblæderen var opptatt av at de alle sammen likevel burde referere til seg selv og hverandre som «norske» for å unngå å bidra til ungdommenes opplevelse av utenforskap i majoritetssamfunnet. Flere av de andre i personalgruppa var imidlertid uenig i hennes strategi, fordi de mente at det kunne gi ungdommene falske forhåpninger. «Vi blir jo behandla som utlendinger overalt uansett», argumenterte en av dem. Klubblæderen parerte med å oppfordre dem til å «slutte å klage» og faktisk gjøre noe med det. «Vi må ta ansvar for integreringen selv», var hennes eksplisitte budskap. Her snur hun altså om på selve grunnpremisset om at det er majoriteten som skal inkludere minoriteten. Det synes relevant å nevne at klubblederens oppfordring i løpet av det tiåret som har gått siden, på mange måter har blitt tatt til følge når datidens ungdom har gått over i en ny livsfase. Parallelt med majoritetsnorske familiers netto-utflytting fra nabolaget, har mange minoritetsnorske unge voksne her inntatt det lokale offentlige velferdsapparatet og det frivillige arbeidet. Mange av dem har tatt høyere utdanning og besitter i dag nøkkelroller i bydelsadministrasjonen, i lokalpolitikken og i det lokale forebyggende ungdomsarbeidet (Lid et al., 2022; Rosten & Tolstad, 2021). Flere av disse var tidligere ungdommer som lærere, ungdomsarbeidere, barnevernsansatte eller forebyggende politi fryktet at kunne ende opp utenfor utdanning og arbeidsliv, og eventuelt være sårbare for å havne i kriminalitet. Slik sett har også mange av de unge voksne som engasjerer seg i representasjonsarbeid lokalt, hatt vel så mye til felles med romankarakteren Jamal, sammenliknet med Mo, i oppveksten. Hvorvidt det er likhets-skaping eller forskjellsskaping de holder på med i møter med majoritetssamfunnet, er det derimot ikke like enkelt å svare på. «Og hvem bryr seg egentlig?» ville de antakelig ha svart, hvis vi hadde spurt dem direkte.

Fortellingen om Mo og Jamal stopper på terskelen til voksenlivet. *Tante Ulrikkes vei* gir på mange måter et pessimistisk bilde; hverken Mo eller Jamal ser ut til å lykkes med å skape tilhørighet til storsamfunnet. I våre studier, hvor vi har fulgt folk gjennom flere livsfaser, har vi sett at det å håndtere stigma som minoritetsperson er en kontinuerlig prosess, som fremstår som mer eller mindre prekær i ulike kontekster og livsfaser. Det å møte på eksistensielle problemer og føle seg litt «lost» i overgangen til voksenlivet er svært vanlig for unge mennesker generelt, og behøver ikke å bety at man blir værende i den situasjonen. Sagt på en annen måte: Jamal'er kan bli Mo'er – og omvendt.

Avsluttende diskusjon

Vi har i det foregående tatt fraspark i et utdrag fra Shakars bok TUV, med Mo som drar til universitetet i et forsøk på å unngå å representere, og Jamal som blir værende og oppfordrer til representasjon, i en reanalyse av våre egne materialer om stigmahåndtering blant etterkommere av innvandrere i Norge. Som vi har vært inne på, kunne en lettbeint konklusjon være at Aarset har forsket på klassereisende Mo'er som insisterer på likhet med majoriteten, mens Rosten har forsket på marginaliserte Jamal'er som insisterer på forskjell. Vi mener snarere at Mos og Jamals strategier, slik vi har forstått dem, gjenspeiler to ulike og gjensidig avhengige strategier som inngår i all stigmahåndtering. Vekslingen mellom dem reflekterer helt grunnleggende menneskelige behov for å kunne definere seg som lik og forskjellig på

samme tid. En viktig grunn til dette er selvfølgelig at tilhørighet og identitet er relasjonelle størrelser, noe som innebærer at likhet og forskjell skapes i samspill med andre.

Med utgangspunkt i vår forskning har vi vist at uavhengig av om man vektlegger likhet eller forskjell, må man som minoritetsperson forholde seg til majoritetens premisser for hva som er likt og forskjellig. Ambivalensen hos den som lever med stigma og opplevelsen av betinget tilhørighet kan dermed komme til uttrykk som en kontinuerlig veksling mellom å insistere litt ekstra hardt, enten på likhet og tilhørighet eller på forskjell og avstand til majoritetssamfunnet (jf. Hage, 2010).

Vi tok utgangspunkt i klassereisen som en form for likhetsstrategi, basert på Aarsets materiale, og nabolagspatriotisme i flerkulturelle nabolag som en form for forskjellsstrategi, basert på Rostens materiale. Dette betyr imidlertid ikke at minoriteters klassereise kun handler om å passere som en del av majoritetssamfunnet, eller at nabolagspatriotisme som minoritetsfellesskap kun handler om å definere seg ut av majoriteten. Som vi har vist, kan et aspekt ved minoritetsklassereisen være nettopp å vektlegge minoritetsspesifikke erfaringer gjennom «å brøyte vei» for andre i samme situasjon, mens nabolagspatriotisme også kan være et uttrykk for likhetsaspirasjoner og et ønske om å «ta ansvar for integreringen selv».

Selv om den individuelle klassereisen blir en form for masterfortelling om vellykket integrering og likhetsskapning på individnivå, viser Aarsets forskning at klassereisen også har kollektive aspekter hvor det spesifikt unike ved å være etterkommere av innvandrere vektlegges. Dessuten tydeliggjør materialet hennes at klassereise ikke nødvendigvis innebærer en full anerkjennelse som tilhørende i det nasjonale fellesskapet. Rostens forskning viser hvordan nabolagspatriotisme i territorielt stigmatiserte områder kan fungere som en form for kollektiv strategisk minoritetsrepresentasjon på utsiden av det nasjonale fellesskapet. Dette leder imidlertid ikke nødvendigvis til utenforskap, men kan tvert imot bidra til å forskyve grensene for nasjonal tilhørighet og «vellykket integrering». For hvor går egentlig grensen mellom majoritet og minoritet der hvor klassereisen er ved veis ende eller på steder hvor minoriteten kollektivt har «tatt ansvar for integreringen selv»?

Det norske samfunnet har endret seg betraktelig siden tusenårsskiftet, da Mo, Jamal og mange av deltakerne i våre studier stod på terskelen til voksenlivet. Nærmere hver femte innbygger i Norge er i dag innvandrere eller norskfødt med innvandrede foreldre, og i flere nabolag i Oslo utgjør disse også majoriteten. Andelen unge med minoritetsbakgrunn som tar høyere utdanning, har også økt betraktelig. Mos opplevelse av ensomhet ville kanskje ikke vært den samme hvis han begynte å studere på 2020-tallet, og Jamal ville antakelig hatt mer drahjelp lokalt for å finne alternative måter å etablere seg på. Dette handler nettopp om at noen har vært pionerer og brøytet vei for de som kommer etter, og har utvidet rommet for hvem og hva man kan være. Personer med etnisk minoritetsbakgrunn innehar i dag posisjoner på stadig flere samfunnsarenaer og medierepresentasjonene av etniske og religiøse minoriteter har blitt mer komplekse enn de var tidligere, noe som bidrar til å endre stereotypiene om og skillet mellom «majoritet» og «minoritet». Samtidig har fortellingen om Oslo som en delt by blitt enda tydeligere i årene etter at vi gjennomførte våre doktorgradsprosjekter, og nabolags- og minoritetsstigma rammer stadig nye generasjoner av unge. Dagens offentlige debatt viser at spørsmål om stigma, tilhørighet og hvem som kan og vil definere seg som en del av det norske majoritetsfellesskapet, er noe personer i minoritetsposisjon stadig må håndtere.

Takksigelser

Vi vil takke Arnfinn H. Midtbøen, UiO, og Ingrid Smette, NOVA/OsloMet, for gode kommentarer og innspill til tidligere utkast. Vi vil også takke de to anonyme fagfellene.

Doktorgradsprosjektene var finansiert av Norges forskningsråd, Institutt for samfunnsforskning og Høyskolen i Oslo og Akershus (nå OsloMet). NOVA/OsloMet har gitt støtte til artikkelskriving.

Referanser

- Barth, F. (1969). Introduction. I F. Barth (Red.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Difference*. Universitetsforlaget.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power* (Ce que parler veut dire l'économie des échanges linguistiques). Polity Press.
- Engebretsen, A. I. & Fuglerud, Ø. (2009). *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Universitetsforlaget.
- Eriksen, T. H. (2013). *Fredrik Barth: en intellektuell biografi*. Universitetsforlaget.
- Friberg, J. H. (2021). Who wants to be Norwegian – who gets to be Norwegian? Identificational assimilation and non-recognition among immigrant origin youth in Norway. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 21–43. <https://doi.org/10.1080/01419870.2020.1857813>
- George, N. (2007). *Hip hop Amerika*. Kontur forlag.
- Gilliam, L. (2022). Being Muslim “without a fuss”: relaxed religiosity and conditional inclusion in Danish schools and society. *Ethnic and Racial Studies*, 45(6), 1096–1114. <https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1971733>
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness*. Harvard University Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice-Hall.
- Hackl, A. (2020). The good Arab: conditional inclusion and settler colonial citizenship among Palestinian citizens of Israel in Jewish Tel Aviv. *Journal of Royal Anthropological Institute*, 26(3), 594–611. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.13316>
- Hage, G. (2010). The Affective Politics of Racial Mis-interpellation. *Theory, Culture & Society*, 27(7–8), 112–129. <https://doi.org/10.1177/0263276410383713>
- Jacobsen, C. M. (2011). *Islamic Traditions and Muslim Youth in Norway*. Brill.
- Jenkins, R. (2008). *Social Identity* (4. utgave). Routledge.
- Killian, L. (1985). The Stigma of Race: Who Now Bears the Mark of Cain. *Symbolic Interaction*, 8(1), 1–14. <https://doi.org/10.1525/si.1985.8.1.1>
- Kusow, A. (2004). Contesting stigma: On Goffman's assumptions of normative order. *Symbolic Interaction*, 27(2), 179–197. <https://doi.org/10.1525/si.2004.27.2.179>
- Lid, S., Rosten, M., Dullum, J., Hyggen, C & Andersen, P. L. (2022). *Forebyggende tiltak mot ungdomskriminalitet i Oslo kommune. Følgeforskning og evaluering*. NOVA-rapport 2022:8, 268 s. ISBN: 978-82-7894-816-3. NOU 2020: 16. (2020). *Levekår i byer – Gode lokalsamfunn for alle*. Kunnskapsdepartementet.
- Orupabo, J. (2010). En klassereise nedover. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Red.), *Klassebilder. Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Universitetsforlaget.
- Rosten, M. G. (2012). Om å dyrke roser fra betong: Områdeløft på Furuset-vis. I S. Alghasi, E. Eide & T. H. Eriksen (Red.). *Den globale drabantbyen. Groruddalen og det nye Norge*. Kapittel 10. s. 145–161. Cappelen Damm Akademisk.
- Rosten, M. G. (2015). «Nest siste stasjon, linje 2»: sted, tilhørighet og unge voksne i Groruddalen. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo. <https://www.nb.no/items/b95f8614465df7f4116228b2dfcc026a>
- Rosten, M. G. (2017). Territoriell stigmatisering og gutter som «leker getto» i Groruddalen. *Norsk Sosiologisk tidsskrift*, Vol. 1(1), 53–70. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2017-01-04>
- Rosten, M. G. & Tolstad, I. (2021) «Samorganiserte, samlokaliserte og samskapte ungdomstilbud- En utopi?» i A. L. Hagen & B. Andersen (Red.), *Ung medvirkning. Kreativitet og konflikt i planlegging*. Cappelen Damm Akademisk.

- Rugkåsa, M. (2012). *Likhetens dilemma. Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Gyldendal Akademisk. ISBN: 9788205427037.
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2006). *Gatekapital*. Universitetsforlaget.
- Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes vei*. Gyldendal.
- Shultz, M. (2018, 1. mai). De klasseløse. *Agenda Magasin*. <https://agendamagasin.no/intervjuer/de-klasselose/> [lest 20.01.2022].
- Skilbrei, M.-L. (2010). Den som står med begge beina planta på jorda står stille: Om kjønn og klassereise. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Red.), *Klassebilder. Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Universitetsforlaget.
- Sletten, M. A., Rosten, M. G. & Vogt, K. C. (2021). Svartmaling av gutter og sykeliggjøring av jenter. I G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), *Ungdommen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Smette, I., Hyggen, C. & Bredal, A. (2021). Foreldrerestriksjoner blant minoritetsungdom: omfang og mønstre i og utenfor skolen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(1), 5–26. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2021-01-01>
- Smette, I. & Aarset, M. F. (2024). Parenting in the second generation. The changing family figurations of descendants of Pakistani, Indian and Sri Lankan Tamil immigrants in Norway. *Ethnic and Racial Studies*, 47(4). <https://doi.org/10.1080/01419870.2023.2232454>
- Turan, J. M., Elafros, M.A., Logie, C.H., Banik, S., Turan, B. Crockett, K. B., Pescosolido, B. & Murray, S. M. (2019) Challenges and opportunities in examining and addressing intersectional stigma and health. *BMC Medicine*, 17(7). <https://doi.org/10.1186/s12916-018-1246-9>
- Tyler, I. & Slater, T. (2018). Rethinking the Sociology of Stigma. *The Sociological Review*, 66(4), 721–743. <https://doi.org/10.1177/00380261187774>
- Vike, H. (2017). *Politics and bureaucracy in the Norwegian welfare state: an anthropological approach*. Springer International Publishing. ISBN: 9783319641362.
- Vestel, V. (2016). *I gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge*. Universitetsforlaget. ISBN: 9788215025766.
- Wacquant, L. (2008). *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.
- Wacquant, L., Slater, T. & Pereira, V. B. (2014). Territorial Stigmatization in Action. *Environment and Planning*, 46(6), 1270–1280. <https://doi.org/10.1068/a4606ge>
- Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197–214. <https://doi.org/10.1057/9780230348905.0005>
- Aarset, M. F. (2006). *Å skape nye handlingsrom. Konstituering av kvinnelig, norsk muslimsk identitet*. [Hovedoppgave]. Universitetet i Oslo.
- Aarset, M. F. (2015). *Hearts and roofs: Family, belonging, and (un) settledness among descendants of immigrants in Norway*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Aarset, M. F. (2018). Conditional belonging: Middle-class ethnic minorities in Norway. I S. Bendixen, M. B. Bringslid & H. Vike (Red.), *Egalitarianism in Scandinavia: Historical and contemporary perspectives* (s. 291–311), Palgrave Macmillan.
- Aarset, M. F. (2020). «Å holde hverdagslivet sammen». Hjem, familie og tilhørighet blant etterkommere av innvandrere fra India og Pakistan. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 31(1–2), 48–62. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2020-01-02-05>
- Aarset, M. F., Smette, I. & Rosten, M. G. (2021). Thinking through generation. On parenting and belonging among adult children of immigrants in Norway. I A. Falch-Eriksen, M. Takle & B. Slagsvold (Red.) *Generational tensions and solidarity within advanced welfare states*, Routledge.